

שמואליק טסלר

את המנגינה הזאת אי אפשר להפסיק
יאיר רוזנבלום – חיים ומוזיקה

מוסד ביאליק • ירושלים

Shmulik Tessler
THIS MELODY CAN'T BE STOPPED
Ya'ir Rosenblum — Life and Music

עריכת הלשון: דליה בת-אליהו
עריכת התווים: איתמר ארגוב

הספר יוצא לאור בסיוע

ההוצאה עשתה את כל המאמצים לאתר את בעלי הזכויות. אם נגרע חלקו של מישהו, אנו מתנצלים ונשמח לתקן במהדורות הבאות.

מסת"ב 978-965-536-405-7
© כל הזכויות שמורות למוסד ביאליק • ירושלים, תשפ"ד
סדר ועימוד: יהודית שטרנברג
הדפסה וכריכה: דפוס כספית, ירושלים
Copyright by the Bialik Institute, Jerusalem 2024
www.bialik-publishing.co.il
Printed in Israel

תוכן העניינים

7	פתח דבר
	שער ראשון: חיים ויצירה
13	1. ראשית הדרך: המשפחה השירות הצבאי – אקורדיוניסט ב'להקת הנח"ל' 19
23	2. הפעילות עם הלהקות הצבאיות מלחין ומנהל מוזיקלי ב'להקת הנח"ל' 23; 'להקת חיל הים' 29; 'להקת פיקוד המרכז' 31; 'להקת גייסות השריון' 35; 'חבורת הזמר של פיקוד הצפון' 36; 'להקת חיל האוויר' 36; צוותי הווי 37; להקות צה"ל המתחדשות 38; 'להקת פיקוד המרכז' המתחדשת 39; סיכום הפעילות עם הלהקות הצבאיות 40; שיתוף הפעולה עם דני ליטאי 43
46	3. רוזנבלום בכידור המסחרי-פופולרי כל ההתחלות – צעדים ראשונים 46; כידור ותיאטרון 49; הצגות – מופעי זמר 54; זמרים 57; פסטיבלי הזמר והפזמון 58; להקות והרכבים 59; סדרות טלוויזיה וסרטים 60; פרסים והוקרה 62
64	4. חיי המשפחה
66	5. השהות בלונדון
69	6. חיים ויצירה בקיבוץ בית השיטה הלחנת הפיוט 'בְּתֵּנָה תִּקְהֶ' 71
77	7. שנים אחרונות הפקות מוזיקליות 78; מחלתו של רוזנבלום 81; 1996 – שנת חייו האחרונה 82
84	8. סיכום היצירה המוזיקלית 84; יאיר רוזנבלום, המוזיקאי והאדם 84
	שער שני: סגנונו המוזיקלי של רוזנבלום – טקסט ומוזיקה
89	1. מבוא למחקר חקר המוזיקה הפופולרית 89; מוזיקה ומשמעות: הזיקה בין המוזיקה לטקסט בפזמון הפופולרי 94; המרחב בזמר העברי שבו פעל רוזנבלום 98; מתודולוגיה 101; שייכות ז'אנרית בשיריו של רוזנבלום 104
107	2. ניתוח השירים
107	א. שירי מלחמה, זיכרון והנצחה 'הייתי נער' – מלחמה ופוסט טראומה 109; 'מה אברך' – שכול ונחמה 114; 'גבעת התחמושת' – מיתוס הגבורה 118; 'שיר לשלום' – מחאה והתרסה 123; 'מסביב למדורה' – הערצה לנערי הפלמ"ח 132; 'ליל חניה' – מראות הקרב 138; 'האם

השלישית' – בלדה לבן שאבד 149; 'היה לי חבר היה לי אח' – תפילה לרעות ולאחווה 154; מוכרחים להמשיך לנגן – 'את המנגינה הזאת אי אפשר להפסיק' 159; 'בלילה על הרשא' – על גלי הנוסטלגיה 163; היוכלים והראלים – 'על במוותך חלל' 168; 'ונתנה תקף', יום כיפור: גשר בין מסורת לחילוניות 178

196 ב. שירי צבא, הווי, אישים ויחידות

'ארבע אחרי הצהריים' – תמונות מהווי הקיבוץ 197; 'ישנן בנות' – הומור ואירוניה 203; 'בשמלה אדומה' – מדוע פורצות מלחמות? 207; 'קרנבל בנח"ל' – חגיגה מוזיקלית 211; 'שלנה' – טירונים בבסיס הצבאי בשבת 216; שירו של צנחן – 'כשיפתח עלי, כשיפתח' 221; 'אנשי הרממה' – שייטת 13 225; 'יש לי אהוב בסיירת חרוב' – לוחמי הסיירת 229; 'נאום תשובה לרב חובל איטלקי' – הלל ושבח לאנשי ההעפלה 234; 'בלדה ליצחק שדה' – האיש והאגדה 241; 'הרצל' – חוזה המדינה 245; 'בוא איתי אל הגליל' – טיול במרחבי הגליל 250; 'שיר הלהקה' – הלהקה הצבאית פורקת עול 254

260 ג. שירים בכידור המסחרי

'כולם חכמים כולם' – פרודיה וסטירה על החברה בישראל 261; 'אוריאה' – על אהבה שלא התממשה 272; 'לו הייתי פינט' – הגבריות במבחן 276; 'מיקה' – התשווקה לאהובה 282; 'הבלדה על חדוה ושלומיק' – בלדה לעזוב קיבוץ 291; 'בנימין זאב' – על גורלו הטרגי של הרצל 298; 'לילות' – געגועים ל'אמא רוסיה' 303; 'תמונה משפחתית' – אוטוביוגרפיה בשיר 307

312 ד. שירי פסטיבל הזמר

'על כפיו יביא' – על החלום והאמונה 313; 'לפעמים אני מרגיש שאני צריך כנפיים' – הלכי הרוח לאחר המלחמה 317; 'אם יפול הכוכב שלי' – על גיבורי המלחמה 321; 'שיר של יום חולין' – פורט על נימי הלב 326

330 ה. שירי משוררים

'שיר שבת' – אתוס החלוציות מול המסורת מבית אבא 332; 'סוף הנפילה' – על הנסתר והגלוי 338; 'תקופות השנה' – האדם בחילופי העונות 344

358 ו. סיכום – מאפיינים ביצירתו המוזיקלית של רוזנבלום

1. רכיבי המוזיקה 358; 2. יחסי טקסט-מוזיקה כמאפייני ז'אנרים 367; 3. השוואת שיריו של רוזנבלום לשירי מלחינים בני זמנו 375; 4. מקומו של רוזנבלום בתרבות הזמר העברי 382

387 ביבליוגרפיה

נספחים

נספח א: דיסקוגרפיה 403; נספח ב: פרסום שירי רוזנבלום בספרים – מילים ותווים 407; נספח ג: פרסום שירי רוזנבלום בספרים – מילים בלבד 409; נספח ד: רשימת שירי המלחינים שאיתם נערכה ההשוואה לשירי רוזנבלום 411; נספח ה: רשימת שיריו של יאיר רוזנבלום בסדר פרסומם הכרונולוגי 414

מפתחות

מפתח אישים 422; מפתח שירים 427; מפתח הרכבים, להקות, תוכניות, מופעים 430

פתח דבר

שיריו של המלחין יאיר רוזנבלום (1944-1996) שובים את לבנו ביופּים המלודי. יאיר הוציא מתחת ידיו לחני שירים ישראליים במשך כשלושה עשורים במאה העשרים, מאמצע שנות השישים עד ראשית שנות התשעים. שיריו נוכחים גם כיום במדינות השונות: אם נאזין באקראי לרדיו נשמע אותם שוב ושוב; ערוצי הטלוויזיה מעלים מדי פעם כתבות מרתקות על שירים אלה; והם מושמעים גם בערכי השירה בציבור ברחבי הארץ ובמופעי זמרים והרכבים שונים.

שיריו של יאיר רוזנבלום הם מן הפופולריים ביותר בישראל במחצית השנייה של המאה העשרים. חלקם נכתבו בעקבות אירועים רבי-משמעות בתולדות המדינה, והם נטועים עמוק בלב הקונצנזוס התרבותי. עוד בחייו של המלחין נעשו שירים אלה לחלק מתרבות הזמר של קהלים מגוונים בחברה הישראלית ובקרב מגוון של בעלי השקפות עולם ודעות פוליטיות.

אשר לי, כבר בעת שירתי הצבאי נחשפתי לשיריו, שהיו לחלק מהרפרטואר של הלהקות הצבאיות, ונשביתי באהבה (ואולי גם קצת בקנאה) בקסמם המלודי. ככל שהעמיקה היכרותי עם קורפוס שיריו של יאיר רוזנבלום כך התרשמתי ביתר שאת מייחוד הלחנים שלו ומיופּים. אפשר לומר כי בשירים אלה מתקיימת תמצית הישראליות, והם משלבים את שירי ארץ ישראל עם המוזיקה הפופולרית, עם ערכי הציונות, האתוס הלאומי ואהבת הארץ. למרות שרק פחות מרבע משיריו הולחנו ללהקות הצבאיות, מזוהה רוזנבלום יותר ממלחינים אחרים עם תרבות הלהקות הצבאיות משום הפופולריות שלהם, וגם מכיוון שניהל מוזיקלית שש עשרה תוכניות של להקות צה"ל השונות והביא את שיריהן לאיכויות ביצוע מן הגבוהות ביותר. אין ספק שנוכחותם של שיריו בלהקות הצבאיות תרמה לעיצוב תרבות הזמר הישראלי.

נוסף על ההלחנה והעיבוד המוזיקלי היה רוזנבלום אחראי על עיצוב השירים כפי שאנו שומעים אותם היום. הוא דאג לעיבוד הקולי, שנעשה תמיד בעל פה ללא רישום בתווים, לתזמור ולכניית השיר בחלקיו השונים: פתיחה, מעברים, סיומים וכו'. בעיבודים הפליים ידע רוזנבלום להיעזר בנגנים המצוינים שעבדו איתו, ואלה

תרמו לשירים רכיבים רבי-משמעות. בכישרונו הייחודי השכיל לעצב את המוצר המוגמר – את השיר כפי שרצה שיישמע, וזוהי גדולתו.

נושא הספר שלפניכם, שאפשר להגדירו כ"מה מספרת לנו המוזיקה של רוזנבלום?", נסמך על עבודת הדוקטורט שכתבתי באוניברסיטת בר-אילן: "מאפיינים מוזיקליים ייחודיים בשירי יאיר רוזנבלום". בשיריו הנחתה את רוזנבלום חשיבה חדשה לגבי תפקידה של המוזיקה בתיאור הטקסטים ובפירושם. הוא ניחן באינטואיציה מוזיקלית ייחודית; בכישרונו הנדיר ידע להתאים את הלחנים למילים במדויק, גם אם מלכתחילה לא תאמו המילים את אופיו של פזמון פופולרי. בחושיו החדים קלט משמעויות נסתרות של המילים, מעבר לתוכנו הגלוי לעין, והוציא מתחת ידיו שירים בעלי תחכום ועומק רגשי. הפרשנות האישית לטקסטים סייעה לו לגבש את הסגנון המוזיקלי האופייני לו.

לספר שני שערים: הראשון, "חיים ויצירה", נסב על הביוגרפיה של המלחין ועל פעילותו המוזיקלית כנגן-אקורדיון, כמלחין וכמנהל מוזיקלי של תוכניות הלהקות הצבאיות ושל זמרים והרכבים בבידור המסחרי. השער השני, "סגנונו המוזיקלי של רוזנבלום – טקסט ומוזיקה", הוא החלק הגדול והחשוב ביותר מבחינת תוכנו והיקפו; הוא עוסק בניחוח רכיבי המוזיקה והקשרים בינה לבין הטקסט ונסמך על ניתוח ארבעים משירי המלחין, המייצגים את מגוון שיריו מתחומים שונים ומתקופות שונות. אלה רוכזו בחמש קבוצות על פי השתייכותם הז'אנרית: שירי מלחמה, זיכרון והנצחה; שירי צבא, אישים ויחידות; שירים בבידור המסחרי; שירי פסטיבל הזמר; שירי משוררים.

על מנת להקל על הקורא בהבנת הניתוחים המוזיקליים צירפתי חלק ממילות השירים וכן דוגמאות תווים. לצורך יצירת השוואה בין הרכיבים השונים בשירים נקבעה הטונליות דו כרכיב מאחד (למעט שירים בודדים שנותחו בטונליות אחרת). מן הראוי לציין ששיריו של רוזנבלום בוצעו ועדיין מבוצעים בגרסאות כיסוי (covers) על ידי מגוון זמרים ולהקות, לא תמיד באותו הרמון. גם הפרסומים השונים בספרי תווים לא תמיד היו אחידים ברישום התווים וההרמוניה. בכתבתי נצמדתי עד כמה שאפשר לביצועים המקוריים כפי שהוקלטו.

על מנת למקד את אפיוני סגנונו המוזיקלי של רוזנבלום נערכה השוואה של שיריו עם שירי שלושה מלחינים בתחום הזמר העברי שיש להם מכנה משותף רחב: נעמי שמר, נחום (נחצ'ה) היימן ונורית הירש. ההשוואה נעשתה על פי המדרים המקובלים של רכיבי המוזיקה, וכן באמצעות תוכנת המחשב Matlab.

הספר מיועד לקהלים מגוונים, הן לאלה המתעניינים בסיפור חייו של רוזנבלום, ביצירתו ובהסברים כלליים על שיריו, והן למוזיקאים חובבים ומקצועיים המבקשים להעמיק באפיוני הסגנון המוזיקלי בשיריו.